

УДК 343.2(73)

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА США ТА ЇХНІЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНСТИТУТОМ ПОКАРАННЯ

Євген ПОЛЯНСЬКИЙ,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

SUMMARY

This research paper is dedicated to the basic Constitutional provisions in the sphere of human rights related to Criminal Law and Procedure in the USA. American Constitution and the Bill of Rights strictly prohibit application of “cruel and unusual punishments”; meanwhile this guarantee is too vague and ambiguous and is variously construed by courts and scholars. Finally, the issue of the death penalty remains unsolved.

Key words: U.S. Constitution and the Bill of rights, constitutional guarantees in the sphere of Criminal law, death penalty, “cruel and unusual punishment” clause.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються конституційні гарантії у сфері застосування покарань у кримінальному праві США. Конституція США й Білль про права забороняють застосування «жорстоких і незвичайних покарань», проте ця гарантія неконкретна й по-різному тлумачиться судовою практикою й дослідниками-теоретиками. У підсумку виникає питання щодо можливості застосування смертної кари у світлі змісту конституційних гарантій.

Ключові слова: Конституція США та Білль про права, конституційні гарантії у сфері кримінального права, смертна кара, поняття «жорстокого покарання».

Постановка проблеми. Цілковито відомим є факт, що в США протягом довгого часу використовувалися надзвичайно жорстокі технічні засоби для виконання призначених покарань у вигляді смертної кари. Саме питання смертної кари є одним із центральних спірних питань американського конституціоналізму та кримінального права. Конституція США замовчує припустимість застосування смертної кари, а її інтерпретатори не можуть знайти переконливих доказів на підтримку жодної з полярних позицій. Це питання залишається актуальним в американській юриспруденції й заслуговує ретельного дослідження. При цьому *об'єктом* дослідження є система конституційних гарантій у сфері кримінального права в США, а *предметом* – тлумачення деяких положень тексту Конституції США та поправок до неї.

Метою написання статті є аналіз та оцінка конституційних гарантій у сфері кримінального права США крізь призму судової практики Верховного суду США.

Вклад основного матеріалу. П'ята поправка до тексту Конституції США гарантує, що жодна особа «не може бути змушена свідчити проти себе, не може бути позбавлена життя, свободи чи власності без належного судового процесу». Восьма поправка забороняє призначення надмірних розмірів залогу, штрафу, також забороняє застосування жорстоких і незвичайних покарань. У свою чергу чотирнадцята поправка забороняє штатам приймати законодавство, яке обмежує права та свободи громадян, передбачені на загальнодержавному рівні, а також позбавляти осіб життя, свободи чи власності без суворого дотримання вимог закону.

Так склалося в американській кримінально-правовій доктрині, що її конституційна складова є достатньо вузькоспеціалізованою. Основні спори юристів звелися до тлумачення лише декількох термінів, використаних у Конституції США. Центральне місце посідає конструкція «жорстоке та незвичайне покарання», яке завжди пов'язується з можливістю чи неможливістю застосування смертної кари,

а також із видами страти, які історично використовувалися в США.

Конституція США вирішує ці питання досить невизначено: у тексті поправок іде мова про право держави позбавляти життя у встановленому законом порядку, разом із тим вона забороняє застосування жорстоких та незвичайних покарань. Верховний суд США неодноразово звертався до цих конституційних положень, проте крапка й досі не поставлена, а на перший погляд суто соціально-політична проблема застосування смертної кари переросла в доктринальну. У 1977 р. відомий опонент смертної кари Х. Бедо написав: «За попередні п'ятнадцять років майже ніхто не дав жодних приводів для сподівань на можливість покінчити зі смертною карою через судову інтерпретацію конституційного права» [1, с. 118]. З аналогічною критикою виступив, зокрема, С. Левінсон, який вважав патологічною проблемою те, що «обидві (п'ята та восьма) поправки до Конституції США підтверджують можливість смертної кари. Вони вимагають лише дотримання процесуальних вимог для того, щоб особа була позбавлена життя». Зрозуміло, що смертна кара існувала в американських колоніях до створення Сполучених Штатів, задовго до ратифікації Білля про права та була цілком звичайною практикою в тогочасному суспільстві. Її прибічники та опоненти й досі сперечаються, чи варто відносити характеристику «жорстоке та незвичайне покарання» саме на адресу страти. Так, прибічник цього виду покарання Р. Бергер зауважує, що термінологія «жорстоке та незвичайне покарання» була запозичена з англійського Білля про права 1689 р. Утім і після прийняття Біллем англійська держава продовжувала страчувати засуджених тисячами та рік. Отже, від початку смертна кара не розумілася як наджорстоке та невинуватне покарання. Як результат, адоптувавши ідеї та логіку англійського Білля про права до Конституції США, законодавці навряд чи дотримувалися іншої думки щодо природи смертної кари. Більше того, дублювання згадування про можливість позбавлення життя в законному порядку

в чотирнадцятій поправці свідчить про те, що й через вісімдесят років у правлячій еліті країни не було жодного сумніву стосовно конституційності смертної кари. Є також ще один аргумент прибічників законності страти: п'ята поправка, яка дозволяє позбавлення життя в законний спосіб, та восьма поправка, яка забороняє застосування жорстоких та незвичайних покарань, були прийняті одночасно як частини Біллоу про права. Не можна не погодитися з тим, що вони не могли виключати одна одну, тому дійсно за задумом творців Конституції США страта вважалася цілковито прийнятним покаранням у випадках, регламентованих законом. Скоріше використання в Конституції США заперечення «жорстоких та незвичайних покарань» було пов'язано зі славнозвісною середньовічної історією кримінальних покарань та діяльності інквізиції, коли просте позбавлення життя було недостатнім, і використовувалися кваліфіковані види страти, спрямовані на спричинення засудженим максимальних і тривалих страждань.

Утім однобічний підхід до проблеми конституційності смертної кари був би надто спрощеним. Складно не погодитися з думкою Ш. Джілріет: «Можна посперечатися, що такий підхід не може виявити всю глибину ідеї, покладену у восьму поправку до Конституції США, яка всіляко заохочує наступні покоління американців (а також Суд як захисника їхніх прав та свобод) поставити собі запитання стосовно того, що ж варто розуміти під жорстоким та незвичайним покаранням у світлі парадигм сучасності, не будучи пов'язаними формальностями історичних фактів» [2, с. 544].

Основною проблемою американської юриспруденції у світлі конституційних поправок був хаос, який царював у законодавстві США про призначення смертної кари. По-перше, у кожному штаті перелік «смертних злочинів» був різним. По-друге, законодавство низки штатів у санкціях не передбачало альтернативи смертній карі. По-третє, кожний штат мав свої власні правила, які мали дотримуватися під час призначення страти. Як результат, у юридичній практиці не припинялися дебати на тему законності смертної кари та умов, які мають дотримуватися в разі її застосування.

У 1972 р. Верховний суд США вперше реально зіткнувся з необхідністю розтлумачити положення п'ятої та восьмої поправки до Конституції США та поставити крапку в питанні конституційності смертної кари. Справа *Furman v. Georgia* 1972 р. є однією з найвідоміших в американській юриспруденції. До речі, вона яскраво відображає те, як перетинаються різні форми американської кримінально-правової доктрини. Рішення Верховного суду США в справі навряд чи можна вважати частиною загального американського права, хоча воно і є продуктом судової практики. Рішення Верховного суду США, які пов'язані з питаннями відповідності законодавства положенням Конституції США, не мають практичної цінності як джерело прецедентного права, оскільки вони безпосередньо визнають певні положення законодавства неконституційними, а тому позбавляють їх статусу закону. Натомість загальне право завжди містить у собі низку юридичних засобів, які визначають підходи до вирішення питань за аналогією. Крім того, рішення Верховного суду, які носять конституційний характер, мають широке значення для всієї правової системи країни, адже де-факто їхня юридична сила дорівнює юридичній силі закону чи перевищує її. Фактично в ієрархії джерел американського права рішення Верховного суду США посідають проміжне положення між законами

та Конституцією США. Проте Суд реалізує не лише конституційну юрисдикцію, і його рішення в багатьох справах мають дуже помірне значення в межах національного масштабу. Такі рішення найчастіше стають невід'ємною частиною загального права в певній галузі. Крім того, деякі рішення Верховного суду США одночасно стають нероздільними джерелами як конституційної, так і прикладної форм правової доктрини. Саме така ситуація й склалася по факту вирішення справи *Furman v. Georgia*.

У цьому знаковому рішенні Верховний суд США вирішив тимчасово призупинити призначення смертної кари як виду кримінального покарання. Мотивувальна частина рішення є найзмістовнішою в історії практики Суду: текст займає більше двохсот сторінок, у якому п'ятьма голосами проти чотирьох судді дійшли висновку про неконституційність більшості законодавчих систем штатів у частині призначення страти як кримінального покарання. Судді Бренан та Маршал висловили думку про невідповідність змісту смертної кари високим стандартам Конституції США, оскільки таке покарання не забезпечувало досягнення загально визначених цілей покарання, а також порушувало стандарти суспільного гуманізму. Інші ж судді, які склали більшість, зазначили, що саме застосування смертної кари в умовах відсутності чітко визначених стандартів призначення покарання, а також у зв'язку з проблемами расової дискримінації дійсно порушувало вимоги, що висувалися в тексті восьмої поправки до Конституції США [3, с. 245]. Таким чином, питання про конституційність смертної кари поставало з процедурних аспектів її застосування, а не у світлі її карального змісту. Суд відмовився визнати страту в цілому «жорстоким та незвичайним покаранням».

Конституція США гарантує, що жодна особа не може бути позбавлена життя без додержання встановлених процесуальних правил, що цілковито свідчить про прийнятність цього покарання з позицій конституційного законодавства. Тому рішення в справі *Furman* жодним чином не вплинуло на розв'язання центрального питання конституційності смертної кари. Усі штати, які підтримували застосування страти, мали можливість відновити цю практику після запровадження нового законодавства про призначення покарання, яке б унеможливило юридичні спекуляції сторін процесу та не припускало свавілля суддів під час вирішення релевантних питань. У наступні роки і на рівні федерального законодавства, і в тридцяти чотирьох штатах було впроваджено нові норми про призначення смертної кари, які відповідали вимогам, висунутим Верховним судом США на виконання восьмої поправки до Конституції США [4, с. 15]. Легіслатури штатів пішли двома шляхами: у першому випадку законодавство було доповнено нормами, які впроваджували обов'язкове застосування смертної кари в чітко визначених випадках. Таким чином була усунена надмірна суддівська дискреція у вирішенні доцільності застосування страти. Утім незабаром Верховний суд США в рішенні в справі *Woodson v. North Carolina* заборонив цей безальтернативний підхід, визнавши, що під час призначення покарання в будь-якому випадку має бути забезпечено його індивідуалізацію [5, с. 280]. При цьому Суд знову посилався на восьму поправку до Конституції США, конкретно на її вимогу забезпечення додержання процесуальних правил.

До речі, показовим є той факт, що конституційні гарантії у сфері кримінального та кримінально-процесуального права виражені в конструкціях, які носять бланкетний характер. Вимоги забезпечення «належного процесуального

порядку» у восьмій поправці цілковито залежать від норм поточного законодавства, які регламентують такий порядок. Тому американське право опинилося в пастці «трикутника», в одному куті якого знаходиться суто декларативний текст Конституції США, у другому – децентралізоване законодавство, яке є надто далеким від єдиного стандарту, і в останньому куті – рішення Верховного суду США.

Інший шлях, який обрала більшість штатів, полягав у впровадженні в законодавство про призначення покарання законодавчих обмежень, відповідно до яких журі присяжних та суд мали встановити та довести наявність обставин вчинення злочину, які б суттєво підвищували рівень його суспільної небезпеки. Під час засідання суд мав зважити обтяжуючі й пом'якшуючі обставини та вирішити, чи можливим, доцільним та доречним було би застосування смертної кари в певному випадку.

Уже в 1976 р. в справі *Gregg v. Georgia* Верховний суд США погодився, що в законодавстві більшої частини штатів були усунуті недоліки у сфері призначення покарання у вигляді смертної кари, тому вимоги восьмої поправки до Конституції США надалі не повинні були порушуватися. Виходячи із цього, Суд признав смертну кару конституційним покаранням [6, с. 153].

Суддя Стюарт, який підводив підсумок позицій більшості, наголосив, що смертну кару варто вважати конституційною з огляду на її відповідність «сучасним стандартам людяності», оскільки цей вид покарання широко підтримувався суспільством, про що свідчили численні опити із цього приводу, які проводилися в країні. Крім того, Суд не побачив у страті нічого, що могло принижувати людську гідність. Цей вид покарання забезпечував реалізацію як вираженого карального, так і попереджувального елементу, тому так чи інакше відповідав вимогам Конституції США.

Суддя Бренан зазначив: «Геній Конституції полягає не в тому, яке статичне значення мали її норми в мертвому минулому, а в гнучкості та адаптивності її принципів до викликів сучасності» [7, с. 270]. Вербальна конструкція «жорстоке та незвичайне покарання», безперечно, була використана з повним розумінням її невизначеності та здатності до поширювального тлумачення. Можна зрозуміти, чому автори Конституції США не зробили спроби звернутися до всіх наявних проблем суспільства та безпосередньо врегулювати їх в Конституції США. Цьому факту може бути знайдено декілька пояснень. По-перше, розроблення тексту Декларації незалежності США та Конституції США відбулося в надзвичайно обмежені терміни. Автори текстів не мали можливості багаторазово обговорювати тексти в комісіях, комітетах та інших бюрократичних утвореннях сумнівного змісту. По-друге, у ті часи в англо-американській правовій традиції взагалі не було поняття конституції, тому Конституція США стала певним експромтом, напевно, не дуже вдалим із позицій якості правового регулювання. До речі, вихідний текст Конституції США взагалі не закріплював громадянські права; цей недолік був пізніше виправлений завдяки Біллу про права. По-третє, творці Конституції США не намагалися зробити її текст казуальним, тобто передбачити безпосереднє регулювання всіх можливих суспільних потреб. Тому конституційні норми є нормами-принципами, які потребують тлумачення, у тому числі в певних умовах суспільно-політичного розвитку. До речі, цікавою була позиція американської Конституції США та Декларації незалежності США, які визнавали, що «всі люди народжені рівними» та що право на свободу та самовизначення є природним та невід'ємним, проте при

цьому рабство вважалося цілком прийнятним в тогочасному суспільстві. Конституційні гарантії не стосувалися рабів. У цілому можна зробити висновок, що творці Конституції США не надто переймалися закладенням глибинного та тайного змісту в її текст та текст Біллу про права. Тому всі сучасні пошуки такого змісту зводяться лише до припущень того, чого насправді не було.

Також сучасні коментатори конституційних засад американського права забувають про той простий факт, що в раніше смертна кара була нормальною практикою, можна навіть сказати невід'ємною частиною суспільного життя. Ще не був забутий англійській досвід: щорічно у Великій Британії XVII – XVIII століть страчували тисячі засуджених. Жорстокість репресивної системи культивує жорстокість в суспільстві в цілому, як результат, воно починає сприймати навіть кваліфіковану смертну кару як виставу, на яку цікаво подивитися. Тому складно знову-таки уявити, що творцями Конституції США керували гуманістичні ідеї, і вони насправді розраховували на відмову від страти в майбутньому. Підтвердження цьому можна знайти в численних висловлюваннях тогочасних політичних і суспільних діячів. Наприклад, під час ратифікації Біллу про права представник Нью-Гемпшира суворо розкритикував восьму поправку: «Колись буває необхідно повісити людину, злодіїв слід добряче відшмагати, а можливо, і відрізати їм вуха, проте невже на майбутнє ми не зможемо застосовувати ці покарання, бо вони є надто жорстокими?» [8, с. 238].

Що стосується історичної ретроспективи американського права та гарантій восьмої поправки до Конституції США, то вона є не повністю зрозумілою. По-перше, це види страти, які традиційно застосовувалися з метою позбавлення засуджених життя. Виконання смертного вироку в США традиційно проводилося шляхом розстрілу, повішення, електричного стільця, газової камери й лише в останні десятиріччя шляхом введення препаратів, які зумовлюють настання смерті. Фактично електричний стілець та газова камера на всі сто відсотків підпадали під визначення жорстоких та незвичайних покарань, адже жертви страти часто вмирили в тривалих стражданнях: смерть на електричному стільці часто наставала лише з другої-третьої спроби, а тіло жертви при цьому починало горіти. Сумні рекорди «виживання» в газовій камері також жахали: деякі засуджені вмирили лише через 5–10 хвилин після початку подачі газу. Утім ці жахливі види страти успішно та широко застосовувалися в США протягом всього XX століття. По-друге, протягом всього часу американські суди засуджували до страти неповнолітніх. Законодавство більшості штатів не встановлювало вікових обмежень для призначення смертної кари. Не меншою проблемою вважали американські юристи й страти відсталих у психічному розвитку. Лише наприкінці минулого століття Верховний суд США заборонив призначення смертної кари таким категоріям злочинців. Відсталими вважаються індивіди з низьким інтелектом, які хоча й спроможні зрозуміти характер своїх дій, проте таке покарання, на думку суддів Верховного суду України, було «жорстоким і незвичайним», тобто порушувало вимоги восьмої поправки до Конституції США. Через три роки аналогічна заборона була встановлена щодо страти осіб, які вчинили злочини у віці до вісімнадцяти років.

У 2008 р. Верховний суд США також поставив крапку в питанні про підстави застосування смертної кари. Так, у справі *Kennedy v. Louisiana* було винесено рішення, відповідно до якого надалі смертна кара могла бути призначена

лише за тяжке вбивство, проте ні в якому разі не за будь-які інші види злочинів. До цього моменту законодавство багатьох штатів, зокрема Флориди, Оклахоми, Південної Кароліни, Фонтани та Техасу, припускало можливість застосування цього покарання за згвалтування неповнолітніх, державну зраду, тяжкі злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин. Хоча ці положення й досі передбачені в законодавстві, проте вони не є чинними, смертна кара може бути призначена виключно за вбивство.

Проте призначення судом штату покарання у вигляді смертної кари ще не означає автоматичного виконання вироку. Вирок проходить декілька стадій перевірок, на кожній із яких призначений вид покарання може бути замінений більш м'яким – довічним позбавленням волі, як правило, без права на дострокове звільнення. Смертні вироки обов'язково підлягають апеляційному перегляду. Крім того, існують й інші можливості для скасування вироку, причому вірогідність заміни покарання в такому разі є досить імовірною. Після підтвердження вироку апеляційною інстанцією він фактично вважається остаточним. Проте засуджений може подати заяву про проведення додаткового перегляду справи, зазвичай за виявленням нових обставин чи доказів, або з посиланням на низьку якість наданої захисником юридичної допомоги. Також підставами можуть бути факти неправильного застосування процесуального закону, неповне дослідження доказів, окремих фактів щодо наявності пом'якшуючих обставин, та взагалі будь-яка формальна підстава може бути використана для подання заяви про проведення додаткового перегляду. У кожному штаті процедура його проведення має відмінності, проте взагалі сама ідея та зміст перегляду залишаються загальними. Як свідчить статистика, суди штатів (ідеться про найвищі судові інстанції штатів – верховні суди, апеляційні суди) нечасто задовольняють прохання засуджених – не більше ніж у 5–10 відсотках випадків. У разі залишення вироку без змін суд призначає засудженому дату страти.

Однак на цьому процес оскарження вироку не завершується. Засуджений, який уже використав усі можливі інструменти перегляду справи в судовій системі штату, може звернутися з клопотанням про habeas corpus у федеральний суд [9, с. 37]. Це окремий вид провадження федеральних судів у перевірці смертних вироків, винесених судами штатів. Перегляд справи проводиться не по суті, а також обмежено: перевіряється лише те, чи в повному обсязі були забезпечені конституційні права засудженого з боку судової влади штату. Засуджений формально має право надати й докази своєї невинуватості (що вже обумовлює частковий перегляд справи по суті), проте вони мають бути надзвичайно вагомими для того, щоб суд взяв їх до уваги. Цей вид оскарження виявляється доволі ефективним: у порядку habeas corpus скасовується чимало смертних вироків – не менш 20 відсотків, а то й більше.

У разі недосягнення успіху на попередніх стадіях перегляду справи засуджений також може звернутися до федерального суду в порядку, передбаченому параграфом 1983 титулу 42 Зводу законів США, відповідно до якого особи мають право подавати скарги на посадових осіб штатів до федеральних судів, якщо вважають дії таких осіб як такі, що порушують їхні конституційні права. Проте на цей раз ідеться не про клопотання замінити смертну кару іншим покаранням: засуджені оскаржують жорстокість способів виконання смертних вироків із метою застосування до них іншого, більш гуманного способу страти.

Коли всі можливості для оскарження вироку вичерпані, особі залишається лише чекати на приведення вироку у виконання. Хоча в неї залишається ще одне, проте зовсім малоймовірне сподівання: клопотання про прийняття її справи до перегляду Верховним судом США (writ for certiorari). Хоча будь-який засуджений до страти може подати таке клопотання, проте кількість справ, прийнятих Верховним судом США до розгляду, не перевищує двох відсотків. Так, можуть бути переглянуті справи, у яких мали прояви колізії законодавства або судових рішень чи інші нетипові аспекти суто юридичного плану. Верховний суд США практично не переглядає справи по суті, тобто перевіряє саме юридичне обґрунтування смертного вироку [10, с. 17].

Процедура багаторівневої перевірки вироків із призначенням смертної кари є основним чинником, який робить цей вид покарання фінансово обтяжуючим для держави. Залежно від штату сумарні витрати на страту одного засудженого коливаються від 2,5 до 25 мільйонів доларів. У ці суми входить заробітна плата співробітників правоохоронної та судової системи, експертів, а також захисників. Крім того, повна процедура оскарження вироку займає кілька років, і деякі засуджені очікують на страту упродовж 10–15 років, протягом яких вони також знаходяться на державному забезпеченні в пенітенціарних установах. За підрахунками фахівців ширше застосування довічного позбавлення волі без права помилування значно зменшило б державні видатки на кримінально-виконавчу систему.

Висновки. Норми Конституції США не можуть бути застосовані на практиці безпосередньо, хоча номінально вони вважаються нормами прямої дії. Причина криється в їхній неконкретності, що потребує тлумачення, зрозуміло, що судового. У результаті в процесі правозастосування суди надалі слідують сформованій практиці, яка може із часом все більше змінювати ідею, закладену в тексті Конституції США. Таким чином, поняття «жорстоке та незвичайне покарання» залишається невизначеним у кримінально-правовій доктрині та жодним чином не обґрунтовує позиції як прибічників, так і противників застосування смертної кари. Крім того, американське суспільство ще не зовсім готове до відміни смертної кари: політичні компанії республіканців (як правило, саме вони використовують цю PR-технологію) переконують суспільство в необхідності «жорсткої» протидії злочинності кримінально-правовими засобами, тому питання пом'якшення кримінально-правової політики не сприймається правлячою елітою серйозно. Утім, незважаючи на політику, суспільство поступово переосмислює погляди на застосування смертної кари. Крім того, як це не парадоксально, застосування до особи смертної кари обходиться державі значно дорожче, ніж довічне ув'язнення. Аналіз статистики призначення смертної кари свідчить, що абсолютна більшість засуджених вчинили вбивство лише однієї особи. Цілком зрозуміло, що такі вбивства відрізнялися винятковою жорстокістю або цинізмом, а необхідність відновлення соціальної справедливості потребує рішучих дій із боку держави. Проте все ж таки в сучасному суспільстві не має бути місця надмірним каральним проявам. Смертна кара може бути виправдана лише в тих випадках, коли вона застосовується до злочинців, які позбавили життя декількох та більше осіб: серійних вбивць, кілерів, членів організованих злочинних груп, терористів. У такому разі смертна кара дійсно буде вважатися справедливим покаранням та буде схвально сприйматися суспільством. В інших ситуаціях застосування такого покарання дійсно має ознаки жорстокого й незвичайного,

проте навіть не з огляду на його зміст, а в сенсі неможливості його обґрунтування розумними підставами.

Список використаної літератури

1. Bedau H. The courts, the Constitution, and capital punishment (1977).
2. Shannon D. Gilreath. Cruel and Unusual Punishment and the Eighth Amendment as a Mandate for Human Dignity: Another Look at Original Intent.
3. Kim I. A justice for all: W. J. Brennan Jr., and the decisions that transformed America (1993).
4. Gorecki J. Capital punishment: criminal law and social evolution (1983).
5. Woodson v. North Carolina, 428 U.S. (1976).
6. Gregg v. Georgia, 428 U.S. (1976).
7. Hunter R. Clark. Justice Brennan, the Great conciliator (1995).
8. Annals of Congress 754 (J. Gales ed. 1789), quoted in Furman v. Georgia, 408 U.S. (1972).
9. Doyle Ch. Federal Habeas Corpus: A Brief Legal Overview. Research Report for Congress, RL33391. – 2006.
10. Wheeler R., Harrison C. Creating the Federal Judicial System. – 2005.

